ผัง ภาพรวมบาลีไวยากรณ์

อักษร
อักขรวิธี

สมัญญาภิธาน
สระ พยัญชนะ การออกเสียง
อ อา... ก ข ค ฆ ง...

สนธิ
ต่ออักษร
สาธุ-อิติ > สาธูติ

คำ
วจีวิภาค
ประเภทคำ
การสร้างคำ

นาม

นามกิตก์
ธาตุ+ปัจจัย(+วิภัตติ)
*ทา-ณุ-สิ =**ทายโก***
*กร-ตุ๋ =**กาตุ***

ตัทธิต
นาม/นิบาต+ปัจจัย(+วิภัตติ)
*สติ-มนฺตุ-สิ =**สติมา***
*ติ-กฺขตฺตุ๋ =**ติกฺขตฺตุ***

สมาส
ศัพท์ ๒ ศัพท์ (เว้นอาขยาต) ขึ้นไปต่อกัน
*พุทฺโธ เอว รตนํ **พุทฺธรตนํ***

กิริยากิตก์
ปัจจัยบางตัว เช่น ต อนีย ตพฺพ ใช้เป็นคุณนาม-นามนามได้

ศัพท์ที่สร้างจากนามกิตก์ ตัทธิต สมาส สำเร็จรูปเป็นนามนามหรือคุณนาม

ยกเว้น ศัพท์ที่ลงอัพยยปัจจัย เช่น
ตเว ตุ ปัจจัย นามกิตก์
ธา โส ปัจจัย วิภาคตัทธิต
ถา ถึ กฺขตฺตุ๋ ปัจจัย อัพยยตัทธิต

ประเภทคำ / *หน้าที่*

นามนาม — เป็น ประธาน/กรรม/...*
พุทฺโธ/พุทฺธ๋/...

คุณนาม — เป็น วิเสสนะ (ขยายนามนาม-สัพพนาม)
***อคฺโค** พุทฺโธ ...*

สัพพนาม
- แทนนามนามที่กล่าวถึงแล้ว
- ประกอบนามนามเพื่อระบุอย่างเจาะจงหรือไม่เจาะจง
***โส ตं** อุปาสกํ ทิสฺวา ...*

* นามนามทุติยาวิภัตติ เอกวจนะ ใช้เป็นกิริยาวิเสสนะได้ เช่น **สุขं** สุปติ.

กิริยา

ประเภทคำ / *หน้าที่*

กิริยาอาขยาต — เป็น กิริยาใหญ่/หลัก
*อคฺโค พุทฺโธ **คจฺฉติ.***

ธาตุ+ปัจจัย+วิภัตติ
*คม-อ-ติ =**คจฺฉติ***

กิริยากิตก์ — เป็น กิริยาย่อย *หรือ* กิริยาใหญ่/หลัก
*อคฺโค พุทฺโธ อิธ **อาคนฺตฺวา คโต.***

ธาตุ+ปัจจัย(+วิภัตติ)
*คม-ตฺวา =**คนฺตฺวา** คม-ต-สิ =**คโต***

อัพยยศัพท์

ประเภทคำ:

อุปสัค
หน้าที่: ลงหน้านามนาม คุณนาม กิริยา เพื่อให้มีความหมายพิเศษขึ้น
***อติ**กุสโล พุทฺโธ **อา**คจฺฉติ.*

นิบาต
ลง(ระหว่างคำ)ในประโยค เป็น กิริยาวิเสสนะ อาลปนะ ...
*พุทฺโธ **กิร** อชฺช **น** อาคจฺฉิสฺสติ **ภนฺเต**.*

ปัจจัย
ลงท้ายนามนาม สัพพนาม แทนวิภัตตินาม
ลงท้ายธาตุ เพื่อทำให้เป็นกิริยา (มาแล้ว) หรือกิริยานาม (การมา)
***อชฺช** พุทฺโธ ธมฺมํ เทเสตุ๋ **อิธ** อาคน**ตฺวา** ราชคห**โต** นิกฺขนฺโต.*

ประโยค
วากยสัมพันธ์

หน้าที่ของคำและความสัมพันธ์ระหว่างคำ ในประโยค
กฎเกณฑ์การเรียบเรียงคำเป็นประโยค

*อญฺญุ เม **สรณ๋** นตฺถิ. **พุทฺโธ** เม วรํ สรณ๋ (โหติ).*

หน้าที่:	วิเสสนะ	สามีสัมพันธ์	ประธาน	กิริยา	ประธาน	สามีสัมพันธ์	วิเสสนะ	กิริยา
ประเภทคำ:	สัพพนาม	สัพพนาม	นามนาม	กิริยา	นามนาม	สัพพนาม	คุณนาม	กิริยา

ฉันท์
ฉันทลักษณ์

การแต่งกลอนกวีในภาษาบาลี ที่เรียกว่า ฉันท์ หรือ คาถา เพื่อให้ถ้อยคำกะทัดรัด จดจำง่าย และสวดได้ไพเราะเป็นจังหวะจะโคน
นตฺถิ เม สรณ๋ อญฺญ๋. พุทฺโธ เม สรณ๋ วร๋.

การสร้างคำใหม่

	ฐาน (base)	*ปัจจัย*	*วิภัตติ*
กิริยาอาขยาต:	ธาตุ	ลง ปัจจัยอาขยาต	วิภัตติอาขยาต
กิริยากิตก์:	ธาตุ	ลง ปัจจัยกิริยากิตก์	(วิภัตตินาม)
นามกิตก์:	ธาตุ	ลง ปัจจัยนามกิตก์	(วิภัตตินาม)
ปัจจยันตะ	ธาตุ	ลง อัพยยปัจจัย	*(เช่น กาตุ๋ กาตเว)*
	นาม	ลง อัพยยปัจจัย	*(เช่น อิโต อิธ อิหานิ)*
ตัทธิต:	นาม-นิบาต	ลง ปัจจัยตัทธิต	(วิภัตตินาม)
สมาส:	ศัพท์ ๒ ศัพท์ (เว้นอาขยาต) ขึ้นไปต่อกัน		วิภัตตินาม

เทียบประเภทคำ

ไทย	*English*	*บาลี*	
นาม	noun	นามนาม	นาม(ศัพท์)
สรรพนาม	pronoun	สัพพนาม	นาม(ศัพท์)
คุณศัพท์	adjective	คุณนาม (วิเสสนะ)	นาม(ศัพท์)
บุพบท	preposition	วิภัตติ (ต่อท้ายนามศัพท์)	
กริยา	verb	กิริยา (อาขยาต/กิตก์)	
กริยาวิเศษณ์	adverb	กิริยาวิเสสนะ (นิบาต/นามนามทุติยาวิภัตติ/-ตฺวา ที่ไม่แปลว่า ...แล้ว และแปลหลังกิริยาที่อยู่หลัง)	
สันธาน	conjunction	นิบาต	
อุทาน	interjection	นิบาต	

ศัพท์ บท ประโยค พากย์ พากยางค์

ศัพท์ (สทฺท) เช่น นามศัพท์, อัพยยศัพท์ (นิบาต อุปสัค)
บท (ปท) นามศัพท์ที่ลงวิภัตติแล้ว เรียกว่า บท(ด้วย) นำไปใช้ในประโยคได้
๑ วิภัตติ นับเป็น ๑ บท - หลายศัพท์ต่อกันเป็นสมาสก็นับเป็น ๑ บท เพราะนับวิภัตติท้ายสุด
พากย์ (วากย) = ประโยค (ใน ๕ วาจก)
(พากย์/ประโยค ต้องมีกิริยาคุมพากย์ (แม้ไม่มีประธาน เช่นในประโยคภาววาจก))
พากยางค์ (วากย+องฺค) = (บาง)ส่วนของประโยค (ไม่มีกิริยาคุมพากย์)
กิริยาคุมพากย์ =กิริยาคุมประโยค =กิริยาใหญ่ =กิริยาหลัก =กิริยาที่ใช้จบประโยค
กิริยาในระหว่าง =กิริยาภายใน =อัพภันตรกิริยา =กิริยาย่อย

ประโยคทางสัมพันธ์

๑) ประโยคลิงคัตถะ มีประธานปฐมาวิภัตติ แต่ไม่มีกิริยาคุมพากย์ เช่น จณฺโฑ ลุทฺทโก.
๒) ประโยคลักขณะ (ประโยคแทรก ที่ประธานลงสัตตมีวิภัตติ กิริยาใช้ ต อนฺต มาน ปัจ.)
๓) ประโยคอนาทร (ประโยคแทรก ที่ประธานลงฉัฏฐีวิภัตติ กิริยาใช้ ต อนฺต มาน ปัจ.)
๔) ประโยคกิริยาปธานนัย (ตฺวา) ๕) ประโยคกิริยาปรามาส ๖) ประโยคสัตตมีปัจจัตตะ